

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра Фінансів ім. С.І. Юрія**

ВОВЧУК Герман Михайлович

**НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА**

Спеціальність: 072 фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма: митна справа

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконав студент групи ФМСм-21

Вовчук Герман Михайлович

_____ підпис

Науковий керівник: к.е.н., доцент

Бондаренко Є.П.

_____ підпис

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

_____ підпис

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання у міжнародній торгівлі	6
1.2. Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави.....	13
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ	20
2.1. Оцінка впливу нетарифних методів на ефективність регулювання зовнішньоекономічної діяльності	20
2.2. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни.....	27
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ	36
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Лібералізація кордонів та зміна економічного вектору відносин між підприємствами постає одними із головних викликів ХХІ ст., котрі з'явилися для розвинутих країн світу. На сьогоднішній день більшість країн світу здійснюють державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, впроваджують в економічні відносини з другими державами власну зовнішньоекономічну політику, котра має на меті використання системи заходів, що спрямовані на досягнення економікою цієї країни певних переваг на світовому ринку, а також захист від конкуруючих імпортованих товарів на внутрішньому ринку.

Практично кожне підприємство, яке досягло певного відсотку присутності на внутрішньому ринку, приймає рішення про вихід на міжнародний ринок та розширення сегменту споживачів своєї продукції. Однак зовнішній ринок, кардинально може відрізнитися від внутрішнього, і не тільки інфраструктурою, а й кон'юнктурою, певними запитами споживачів, наявністю певної низки обмежень, які стосуються як технічних характеристик товару, так і його якості. Кожна держава намагаючись захистити свого товаровиробника від інтервенції імпортованих товарів, запроваджує різноманітні протекціоністські заходи. У такому контексті серед основних засобів та механізмів державного регулювання економічних процесів головна роль належить механізмам нетарифного регулювання. Вони є основними детермінантами національних інтересів держави, котрі здатні позитивно впливати на підвищення конкурентоспроможності держави у площині як захисту митних інтересів, так і стимулювання зовнішньоекономічної активності, що робить тему обраного дослідження актуальною та своєчасною.

Питанням вивчення проблем нетарифного регулювання ЗЕД надається значна увага серед зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких варто виділити: О. Беззубченко, І. Бережнюка, С. Бестужева, С. Герчаківського, М. Ковальову, А. Крисоватого, П. Пашка, В. Сідляр, В. Тищенко, С. Шевчука.

Однак, незважаючи на вагомий внесок зазначених вище науковців,

потрібно констатувати про необхідність пошуку нових підходів щодо удосконалення практики застосування нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади нетарифного регулювання ЗЕД, проаналізувати практику застосування заходів нетарифного регулювання в міжнародній торгівлі, та запропонувати напрямки удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- охарактеризовано особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- розкрито сутність нетарифного регулювання як важливого механізму забезпечення митних інтересів держави;
- проаналізовано наслідки застосування нетарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- висвітлено особливості нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни;
- наведено напрями удосконалення нетарифного регулювання ЗЕД в Україні.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процес регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Предмет дослідження: нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи наукового пізнання: аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, порівняння, групування, формалізації, графічного зображення та систематизації

Практична значимість отриманих результатів дослідження. Отримані висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі вдосконалення нетарифного регулювання ЗЕД в Україні, зокрема запропоновано: посилити діалог з міжнародними організаціями та вжити заходів щодо остаточної

гармонізації законодавства з стандартами СОТ Та ЄС.

Апробація результатів роботи. Апробація результатів дослідження відбулася на XXI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Тернопіль, 24 травня 2024 р.) (тема доповіді: «Митні аспекти Уругвайського раунду торгових переговорів»). Також тези доповіді розміщено у збірнику наукових праць кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Західноукраїнського національного університету «Фінансове забезпечення сталого розвитку» (тема публікації: «Оцінка впливу нетарифних методів на ефективність регулювання ЗЕД в Україні»).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст складає 53 сторінок (основний – 46) і включає 3 таблиці, 4 рисунки та 1 додаток. Список використаних джерел налічує 36 одиниць і розміщений на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання у міжнародній торгівлі

З глобалізацією міжнародної торгівлі, відкритістю ринків і сучасними умовами роботи міжнародних організацій, роль тарифів як засобу регулювання зовнішньої торгівлі поступово знижується, але проблема захисту національних товаровиробників стає все більш серйозною. Тому, в таких умовах постає необхідність запровадження дієвих заходів протекціонізму шляхом використання різних заходів нетарифного регулювання, які, за простотою запровадження та бажаним результатом, є доволі актуальними та зручними. Питання використання заходів нетарифного регулювання перебувають уже давно в центрі уваги багатьох науковців та практиків в галузі зовнішньоекономічної діяльності та митної політики [4; 5; 6; 7; 25], адже захист національних товаровиробників забезпечує не тільки їх існування під час висококонкурентної боротьби, але і забезпечує національну безпеку шляхом заборони проходження митного кордону товарами, котрі завдають шкоду здоров'ю або загрожувати життю людей чи тварин, призвести до завдання шкоди навколишньому природному середовищу; друковану продукцію та відеоматеріали, що пропагують війну.

Нетарифними методами регулювання ЗЕД ми вважаємо систему заборонних і обмежувальних заходів, мета яких – захист вітчизняного ринку товаровиробників. У міжнародній практиці країни використовують заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності щодо економічних, соціальних, політичних завдань, котрі виникають перед ними. Тарифні та

нетарифні методи регулювання вперше було запропоновано Секретаріатом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) в кінці шістдесятих років. Відповідно до цієї Угоди нетарифні методи регулювання прийнято визначати як «будь-які дії, крім тарифів, що перешкоджають вільному потоку міжнародної торгівлі» [23].

Згідно статті 4 Митного кодексу України «заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є заходами, котрі не пов'язані із застосуванням мита щодо товарів, котрі переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, котрі спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, а також суспільної моралі, охорони здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, котрі ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини» [15].

На сьогодні, однієї міжнародної уніфікованої класифікації заходів нетарифного регулювання немає, але найбільш поширеними є класифікації, котрі були розроблені Світовою організацією торгівлі (СОТ), Міжнародною конференцією з торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД), Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Тарифною комісією США.

Проаналізувавши наявні класифікації заходів нетарифного регулювання можна зробити висновок, що має місце система загальновизнаних нетарифних обмежень, до прикладу: квоти, антидемпінгові правила, ліцензії, субсидії, різноманітні види податків, в сфері міжнародної торгівлі, правила митного оформлення. Проте, думки авторів досліджених класифікацій щодо значення внутрішньої політики держави як методу нетарифного регулювання є досить неоднозначними. Наприклад, А. Деардорф і Р. Стерн [32] відносять макроекономічну та фінансову політику країни до специфічних форм нетарифних обмежень, коли вони мають вплив на міжнародну торгівлю (табл. 1.1).

Класифікація нетарифних заходів А. Деардорфа та Р. Стерна

Нетарифні обмеження	Приклади заходів
1. Кількісні обмеження, подібні специфічні обмеження	1.1. Імпортні квоти 1.2. Експортні обмеження 1.3. Ліцензування 1.4. Добровільні обмеження експорту 1.5. Валютно-фінансові обмеження 1.6. Заборони 1.7. Вимоги “щодо вмісту місцевих компонентів” 1.8. Дискримінаційні двосторонні угоди 1.9. Бартер
2. Нетарифні платежі та дії, що з ними пов’язані та впливають на імпорт	2.1. Змінні збори 2.2. Вимоги попередніх депозитів 2.3. Антидемпінгове мито 2.4. Компенсаційне мито 2.5. Коригування податків, що застосовується під час перетину кордону
3. Участь держави у торгівлі, застосування обмежень	3.1. Субсидії експортерам, інша фінансова допомога 3.2. Особливості реалізації політики державних закупівель 3.3. Особливості здійснення державної торгівлі, існування державних монополій 3.4. Особливості здійснення державної промислової політики та реалізації заходів із розвитку регіонів 3.5. НДДКР, заходи державної політики у сфері технологій та інтелектуальної власності 3.6. Особливості національної системи оподаткування та соціального страхування 3.7. Макроекономічна політика держави 3.8. Антимонопольна політика держави 3.9. Державна політика щодо залучення іноземних інвестицій 3.10. Протидія та запобігання корупції у сфері міжнародної торгівлі та інвестицій 3.11. Імміграційна політика
4. Митні та адміністративні заходи	4.1. Заходи щодо митної оцінки 4.2. Заходи щодо митної класифікації 4.3. Особливості розмитнення
5. Технічне регулювання	5.1. Санітарно-гігієнічні норми та стандарти якості 5.2. Стандарти безпеки, сертифікація, виробничі стандарти й правила, оцінка відповідності 5.3. Фітосанітарні норми та вимоги 5.4. Правила пакування, маркування товарів, торговельних марок 5.5. Правила щодо реклами та засобів масової інформації

Джерело: [32].

Роль нетарифних заходів для міжнародної торгівлі складно виміряти кількісно. Адже механізм їх застосування та дії відрізняється від тарифного регулювання, останнє встановлюється законом, а нетарифні обмеження

перебувають у сфері повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади. Вчені А. Деардорф і Р. Стерн крім того, ще виокремлюють інституційні нетарифні обмеження, котрі постають із політичних, соціальних та культурних характеристик країни, вони єдині, хто висловив думку про те, що до нетарифних обмежень також обов'язково потрібно віднести дискримінаційні торговельні угоди. Адже, у сучасних умовах нетарифні обмеження є одним з ефективних методів дискримінації, блокування та обмеження доступності на ринки збуту. До них традиційно відносять протекціоністські заходи, а саме: субсидії, кількісні обмеження (ліцензування, квотування, запровадження санітарних та фітосанітарних, технічних норм), та спеціальне утруднення здійснення адміністративних процедур. На необхідності цілковитої ліквідації нетарифних бар'єрів акцентувала СОТ, котра є одним із провідних учасників, що пропагують скасування економічних бар'єрів в рамках здійснення митно-тарифної політики, а також суцільну лібералізацію ЗЕД у світовому масштабі. Проте, велика кількість країн світу, незважаючи на ці заклики, застосовує нетарифні бар'єри, і, в деяких випадках, також збільшує їх чисельність.

Відповідно до розрахунків ЮНКТАД, кількісні обмеження складають приблизно 20 % у загальній структурі нетарифних заходів, внутрішні та прикордонні податкові заходи – 20 %, на технічні норми та правила припадає ще менший відсоток. США, Японія та ЄС – лідери щодо застосування нетарифних обмежень у світовій торгівлі.

Такі міжнародні організації, як Світова організація торгівлі, Організація економічного співробітництва та розвитку, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво, Міжнародна конференція з торгівлі та розвитку ООН та Європейська економічна комісія ООН є головними суб'єктами, котрі виступають за зменшення застосування нетарифних заходів, чіткішу та жорсткішу регламентацію правил та процедур їх використання, забезпечення інтересів міжнародної торгівлі. Тобто, країни котрі входять до цих організацій виконувати взяті на себе зобов'язання, і одночасно це спонукає їх до пошуку новітніх методів захисту національної безпеки шляхом застосування нетарифних заходів

регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Проте, хочемо зауважити, що вказані міжнародні організації, національні установи зовсім по іншому визначають поняття нетарифного регулювання. На це вказують різні класифікації нетарифних заходів, що використовують ці організації та установи.

Класифікації, котрі були розроблені ЮНКТАД та СОТ на сьогоднішній день є найбільш поширеними. Відповідно до класифікації СОТ «всі заходи нетарифного регулювання поділено на п'ять основних груп:

1. Заходи, які передбачають втручання держави в економіку (наявність пільг виробникам та споживачам локальної продукції; використання експортних субсидій та компенсаційних мит; особливості державних закупівель; особливості здійснення торгових операцій державними підприємствами, інші заходи із обмеження торгівлі).

2. Митні та адміністративні процедури, особливості їх здійснення (оцінка митної вартості; застосування антидемпінгових мит; чинні тарифи та їх структура; наявність консульських та митних формальностей та документів; вимоги щодо зразків товарів).

3. Технічні регламенти, стандарти та інші спеціальні вимоги до товарів (технічні регламенти, стандарти, сертифікація; вимоги до пакування та маркування товарів).

4. Специфічні торгові бар'єри (кількісні обмеження імпорту: квотування, ліцензування, добровільні обмеження експорту; двосторонні дискримінаційні обмеження імпорту; встановлення мінімальних цін; заборони щодо кінофільмів).

5. Імпортні податки та збори (імпортні депозити; консульські формальності, різні прикордонні збори; обмеження за цінами та режимом розрахунків; дискримінаційні збори з автомобілів тощо)» [23].

З метою систематизації та зберігання інформації щодо застосування заходів нетарифного регулювання приблизно на початку 80-х років ХХ ст. Секретаріат ЮНКТАД розробив спеціальну базу даних щодо нетарифних заходів, котра складалася з двох частин, а саме: нетарифні обмеження, які

застосовували щодо конкретних товарів і нетарифні обмеження загального характеру. Необхідно зазначити, що в базі даних нетарифних заходів міститься більш ніж 200 видів. Щодо нетарифних обмежень, котрі застосовуються до конкретних товарів, то вони поділені «за п'ятьма критеріями, і відповідно розділені на 11 підкатегорій, 33 розділи, 34 підрозділи та 23 статті.

Нетарифні обмеження загального характеру, тобто ті, які застосовують до імпорту загалом або до всього імпорту із окремих джерел, поділено на дев'ять глав, які, своєю чергою, на 34 категорії, 59 підкатегорій та 13 розділів» [23].

Щодо сучасної класифікації ЮНКТАД яка стосується нетарифних заходів, то вона містить сім основних груп заходів: паратарифні, цінового контролю, фінансового контролю, кількісні обмеження, автоматичне ліцензування, монопольні заходи та технічні стандарти.

Особливої уваги заслуговує нова класифікація ЮНКТАД. Вона була схвалена в 2012 р. певною групою міжнародних організацій (MAST – Multi-Agency Support Team) [36], і її досить часто застосовують у теперішній час (додаток А).

Нетарифні заходи, відповідно до даної класифікації, згруповані на три великі напрями: технічні заходи, що пов'язані із імпортом; нетехнічні заходи, котрі пов'язані із імпортом; і заходи в галузі експорту. Відповідно, кожен напрям поділяється на групи, а вони в свою сергу – на підгрупи. В загальному класифікація передбачає 16 груп нетарифних заходів, котрі помічено літерами англійського алфавіту від А до Р. Дана класифікація, на сьогодні, є найбільш повною і доступною для потреб економічного аналізу.

Якщо говорити про вплив нетарифних обмежень на добробут населення та обсяги торгівлі то він є незначним, у порівнянні з впливом тарифних заходів. Щодо негативного впливу нетарифних обмежень, то вони негативно впливають на добробут шляхом обмеження торговельних потоків, проте одночасно позитивний вплив – це забезпечення вищої якості та ширшого асортименту товарів на ринку.

Відповідно до даних порталу Trains [35], а це глобальна база даних щодо

заходів нетарифного регулювання, кількість нетарифних обмежень, котрі використовувалися різними країнами світу щодо всіх товарних груп станом на 17.09.2021р., відрізнялася за трьома великими напрямками. Найчастіше застосовувалися технічні заходи, котрі пов'язані з імпортом: санітарні та фітосанітарні заходи (А) – 29750; технічні бар'єри (В) – 25772. А також заходи, що пов'язані із експортом – 7804 та кількісні обмеження – 6438. Кількість нетехнічних обмежень, пов'язаних із імпортом, зокрема заходи із захисту торгівлі, які можуть застосовуватися при певних умовах (D) – 332 була незначною.

Якщо проаналізувати статистику порталу Trains [35], то санітарні та фітосанітарні обмеження держава найчастіше використовує щодо таких товарних розділів: продукти рослинного походження – 8731; живі тварини, продукти тваринного походження – 6762; готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої, оцет, тютюн та його замінники – 5835.

Технічні бар'єри в 2021 р. застосовувалися найчастіше до таких товарних розділів як :

- продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості – 6841. Лідерами серед країн що використовували ці обмеження були Нова Зеландія (1195), США (585), Китай (1042);

- машини, обладнання та механізми – 4738, найчастіше застосовувалися ці заходи в Китаї – 1340, США – 630, Таїланді – 279, Індії – 268, Японії – 234.

Отже, ми підійшли до висновку, що на сучасному етапі розвитку міжнародного ринку, лібералізації торгівлі, утворення міжрегіональних угруповань та укладання багатосторонніх угод про вільну торгівлю перед кожною державою стоїть питання забезпечення національної безпеки, а також захисту національних товаровиробників від надмірної експансії імпорту. У такій ситуації на перший план виступає питання застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Проте необхідно зазначити, що застосовувати ці обмеження потрібно обережно та обґрунтовано, адже, як бачимо в окремих випадках, очікування не співпадають з реальністю. Нами

встановлено, що на сьогоднішній день є значна кількість класифікацій заходів нетарифного регулювання, проте найпоширенішою залишається класифікація Світової організації торгівлі та Міжнародної конференції з торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД). Також, досить актуальною є класифікація заходів нетарифного регулювання Світової організації торгівлі, котра містить інформацію про динаміку застосування поточних та ініційованих нетарифних заходів по країнах-членах СОТ.

1.2. Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави

Непересічною та багатогранною категорією як з позиції провадження державного регулювання, так і з позиції теоретиків-практиків є нетарифне регулювання. Сутність даної категорії, на думку багатьох вчених і практиків, полягає у можливості застосування державою важелів регулятивного впливу, за винятком тарифів, щодо зовнішньоекономічної діяльності з метою отримання сукупності позитивних ефектів. Хоча сутність, сфера використання та методологія визначення впливу і на сьогоднішній день є предметом частих наукових дискусій.

Застосування нетарифних обмежень країнами ЄС пояснюється як «будь-які дії, окрім тарифів, що перешкоджають вільному потоку міжнародної торгівлі» [29]. Формат застосування є дворівневим, а саме, перший рівень передбачає обмеження на рівні держав-членів, а другий – перешкоди на рівні ЄС. До таких бар'єрів ми можемо віднести «кількісні обмеження, тарифні квоти, добровільні обмеження експорту, упорядкований маркетинг, експортні субсидії, державні закупівлі, ліцензування імпорту, антидемпінгові/компенсаційні мита та технічні бар'єри в торгівлі» [2]. Необхідно також зазначити, що «до категорії нетарифного регулювання зазвичай зараховують різні заходи фінансової,

технічної, адміністративної, кредитної й торговельної політики як свідомо скеровані на регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування), так і призначені для інших цілей впливу на зовнішню торгівлю (наприклад, санітарні, ветеринарні й фітосанітарні обмеження)»[8].

Щодо ефективності захисту митних інтересів та здійсненням нетарифного регулювання, то між ними існує певна взаємозалежність, яка закріплена Митним кодексом України (статті 4, 7, 36, 71 та ін.) і Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Також необхідно зазначити, що нетарифні обмеження забезпечують майже ідентичний діапазон функцій, що і митно-тарифні, при цьому є своєрідною заміною тарифів, це яскраво ілюструє забезпечення таких митних інтересів як захист національного товаровиробника та наповнення дохідної частини державного бюджету т через регулювання експортно-імпорتنих операцій. З іншої сторони, «митні органи відіграють суттєву роль у системі нетарифного регулювання, оскільки вони виконують контролюючу функцію даних заходів, особливо стосовно митного оформлення і митного контролю» [8]. Також потрібно зазначити, що «повноцінне забезпечення митних інтересів в економічній, інформаційній, інвестиційно-інноваційній та науково-технологічній сферах можливе лише за рахунок комплексного поєднання митної справи, митно-тарифного та нетарифного регулювання в частині застосування заходів: протидії щодо критичної залежності національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків і низьких темпів розвитку внутрішнього ринки; упередження недостатніх темпів відтворювальних процесів та подолання структурних деформацій в економіці; проведення аналізу та сприяння забезпечення економічної незалежності України від зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; усунення диспропорцій та дисбалансів нераціональної структури експорту, створення інтерактивної он-лайн системи документообігу, щодо обміну даними, інформацією та документами з іншими державними органами та країнами партнерами тощо» [30].

Головними причинами використання нетарифних заходів, крім

економічних, виступають і інші, а саме: суспільні, політичні, інформаційні, екологічні, культурно-історичні та інші. Тобто, за допомогою обмежень нетарифного регулювання можна впливати на забезпечення митних інтересів держави в різних сферах діяльності. Зокрема, в частині забезпечення державної безпеки, це боротьба із: поширенням корупції в митних органах; незаконним ввезенням в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин, засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; поширенням міжнародного тероризму. Якщо говорити про екологічну сферу функціонування держави, тоді забезпечення захисту від неконтрольованого ввезення на митну територію екологічно небезпечних речовин, матеріалів, технологій і трансгенних рослин; збудників хвороб, які небезпечні для життя і здоров'я людей, тварин, рослин, організмів. Щодо інформаційної сфери діяльності країни, то застосування нетарифних обмежень повинно забезпечувати створення та функціонування системи документообігу та обміну інформацією, даними та документами із державними органами країн-партнерів.

Захист прав інтелектуальної власності, створення сприятливих умов для розвитку, вітчизняного науково-технічного й інноваційного потенціалів, а також підвищення рівня конкурентоспроможності національних товаровиробників – це ті сфери, впливаючи на які за допомогою нетарифних заходів, можна забезпечити науково-технологічний та інвестиційно-інноваційний розвиток країни. Через недопущення ввезення продукції з негативним морально-етичним змістом, яка поширює міжнаціональні конфлікти та сепаратизм, а також через заборону вивозу культурних, історичних цінностей, творів мистецтв та пам'яток археології забезпечуються інтереси держави суспільній та культурно-історичній сфері.

Для реалізації цих завдань державні органи влади володіють значною кількістю нетарифних засобів та обмежень. Велика кількість державних інституцій як от Міністерство економіки, Міністерство аграрної політики та продовольства, Національний банк, Державна податкова служба, Державна митна служба та ін., застосовуючи різноманітні заборони та обмеження,

впливають на роботу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через формування такої зовнішньо-торгівельної та митної політики, яка би забезпечувала митні інтереси держави.

Усе вище описане «формує та визначає стратегічні та оперативно-тактичні завдання органів державної влади, в рамках захисту митних інтересів механізмами нетарифного регулювання, серед яких:

- захист митного кордону, економічного суверенітету, економічних та національних інтересів України;
- формування концепції і стратегії розвитку зовнішньоторговельних зв'язків та основних принципів торговельної політики;
- державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також діяльності, що пов'язана з підтвердження відповідності товарів обов'язковим вимогам у зв'язку з їх ввезенням в Україну і вивозом з України;
- встановлення відповідних вимог, критеріїв, обов'язків щодо безпеки навколишнього середовища, життя та здоров'я громадян, їх майна, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, державного майна, а також життя або здоров'я тварин і рослин, товарів, транспортних засобів під час перетину митного кордону України і провадження відповідних видів контролю за ними;
- визначення особливостей регламентації та встановлення порядку вивезення з України і ввезення в Україну небезпечних відходів, отруйних, вибухових речовин, наркотичних засобів, сильнодіючих, психотропних речовин та їх прекурсорів, біологічно активних матеріалів тощо» [21, с. 188].

Щодо нетарифних заходів, котрі застосовуються країнами, провідне місце займають тарифні бар'єри в торгівлі, а також санітарні та фітосанітарні заходи. Наприклад, загальний показник цих заходів у сумарній кількості всіх обмежень, котрі використовувалися у США складає 83%, в Китаї – 92%, в Канаді – 93%, в Японії – 100%. Головною причиною застосування нетарифних засобів, зокрема технічних бар'єрів у торгівлі, санітарних і фітосанітарних заходів, виступає значна кількість цілей та задач, за допомогою чого реалізуються регуляторно-управлінські функції держави.

Як стверджує С. В. Шевчук «підмінюючи та видозмінюючи першопричини запровадження таких заходів, використовуючи як обґрунтування захист здоров'я населення, навколишнього середовища, флори і фауни країни, що дозволено в рамках міжнародних угод ГАТТ/СОТ, країни у правочинний спосіб безперешкодно зменшують кількість імпортованих товарів до країни забезпечуючи захист вітчизняного товаровиробника та зміцнюючи власні позиції на міжнародній арені, а також убезпечують внутрішнього споживача від товарів, які не відповідають національним стандартам систем виміру та інспекції якості, вимогам техніки безпеки, санітарно-ветеринарним нормам тощо» [30].

Зокрема, тут необхідно зазначити, що має місце «бажання захистити внутрішній ринок та певною мірою укріпити власні позиції в міжнародній торгівлі під час кризових явищ у міжнародній економічній системі, не викликаючи підозру інших країн стосовно справжніх цілей такого застосування і аргументуючи це захистом власного споживача» [16, с. 40].

До прикладу, «в країнах ЄС набули широкого використання технічні бар'єри, які довели свою ефективність у зовнішньоекономічному регулюванні. Активне використання цілого комплексу нетарифних заходів дозволяє ЄС здійснювати ефективний захист цих галузей, незважаючи на практично повне усунення тарифних бар'єрів у цих галузях відповідно до взятих ЄС зобов'язаннями за Угодами Уругвайського раунду СОТ» [2, с. 149].

Щодо тривалості антидемпінгових обмежень в країнах ЄС, то вона складає 6–7 років, приблизно 12% антидемпінгових методів є чинними на протязі десяти років. Приблизно третина товарів, яких стосуються антидемпінгові обмеження в ЄС – хімічні речовини, близько 23% становлять кольорові метали, в т.ч. залізо і сталь, а 7% припадає на мінеральні продукти, і ще 6% на текстильні вироби, одяг і взуття. Необхідно зазначити, що Європейський Союз не є прихильником кількісних обмежень на імпорт щодо членів СОТ для того, щоб захистити вітчизняних товаровиробників. Якщо бути об'єктивними, то необхідно зазначити, що не всі країни Європейського Союзу застосовують заходи нетарифного регулювання. Наприклад, відповідно до даних World Trade

Organisation за 2018 рік, такі країни, як Німеччина, Болгарія, Польща, Словаччина, зовсім не використовували заходами нетарифного регулювання задля впливу на зовнішньоекономічну діяльність.

«Географічна структура зовнішньої торгівлі ЄС характеризується орієнтацією на торговельний обмін у рамках регіону. На взаємну торгівлю країн-членів припадає майже 60% усього торговельного обороту, що є наслідком, передусім, функціонування єдиного внутрішнього ринку, відсутністю тарифних і більшості нетарифних бар'єрів, застосування єдиних стандартів, узгоджених податків, єдиних правил конкуренції й єдиної валюти» [14, с. 21], проте не скажеш про нашу державу. Україна, незважаючи на те, що станом на сьогодні, нами обрано вектор інтеграції, все ж таки знаходиться у становищі, в якому складно отримати враження про доцільність обраного економічного напрямку руху. Ринок ЄС завжди залишається привабливим для вітчизняних виробників, хоча і дещо мало досяжним, через цілий ряд чинників, головними з котрих, на нашу думку, є досить незначна підтримка вітчизняних експортерів.

Статистичні дані вказують, що наша держава досить помірковано використовує важелів нетарифного регулювання. Загальна кількість протягом року не перевищує 27 одиниць. Ключовими є заходи, котрі аналогічно використовуються передовими країнами світу, а саме: технічні бар'єри в торгівлі; санітарні та фітосанітарні заходи. Головним чином, це можна пояснити тим, що підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, згідно з якою передбачено роботу щодо гармонізації національних стандартів з європейськими та міжнародними, особливо це стосується санітарних та фітосанітарних заходів. При цьому, ми простежуємо застосування і других обмежень, до котрих можна віднести антидемпінгові, гарантійні заходи, а також кількісні обмеження.

Як зазначає Тищенко В. Ф. «для того, щоб система заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні працювала відповідно до міжнародних стандартів та була ефективною, необхідно забезпечити її ефективне функціонування шляхом гармонізації економічної, інституційної та законодавчої складових. Досконала та продумана стратегія розвитку та

впровадження системи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності має ґрунтуватися на оцінці балансу вигод і витрат для економіки держави з урахуванням національних інтересів з урахуванням акцент на національному виробнику та споживачі, їх підтримку та захист, а ефективну реалізацію такої стратегії має забезпечувати сильна виконавча вертикаль органів державної влади, які мають повноваження у цій сфері, та система правових норм, які б визначали механізм нетарифного регулювання та забезпечують належне виконання зазначеними органами своїх обов'язків» [27].

Необхідно відзначити, що не усі заходи мають обмежувальний характер, проте використовуються для регулювання торгівлі, а також для поліпшення умов реалізації. Багато країн світу досить активно застосовують інструменти зовнішньоекономічної діяльності. Теперішні глобальні процеси зобов'язують Україну інтенсивніше долучатися до міжнародного економічного середовища. На перший план виступає питання реалізації положень про партнерство та співпрацю з Європейським Союзом. За допомогою цієї інтеграції ми зможемо сприяти більш повній реалізації експортного потенціалу українських товаровиробників, і в свою чергу забезпечимо залучення іноземних інвестицій. Необхідно зазначити, що у процесі підвищення економічної взаємозалежності країн у сфері інтеграційних процесів дедалі більшої ваги набирає питання формування ефективного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в усіх галузях економіки.

В той же час, система нетарифного регулювання має потребу в удосконаленні та взаємних узгодженнях, тобто щоб була змога оперативно та комплексно реагувати на мінливу зовнішньоекономічну кон'юнктуру та мати змогу ефективно забезпечити митні інтереси держави. У даному контексті виконання сформованих та підібраних пропозицій, на нашу думку, дасть змогу покращити ефект застосування заходів нетарифного регулювання та забезпечить інтереси митних органів.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

2.1. Оцінка впливу нетарифних методів на ефективність регулювання зовнішньоекономічної діяльності

На сучасному етапі підвищення ефективності розвитку економічної співпраці та міжнародного поділу праці, а також на тлі глобалізації світового господарства ЗЕД виступає рушійним фактором соціально-економічного розвитку для усіх країн світу.

На мікрорівні регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється шляхом забезпечення контролю над суб'єктами господарювання (юридичні та фізичні осіб), котрі експортують та імпортують товари або послуги.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання в Україні забезпечує інтеграцію національної економіки процесів на світовому ринку, підвищення її міжнародної конкурентоспроможності, модернізацію виробничих процесів, оптимізацію використання різних видів ресурсів, а також покращення рівня життя населення та розв'язання проблем соціально-економічного та екологічного спектру.

Зокрема, О. А. Беззубченко та П. В. Бондаренко зазначають, що «нетарифне регулювання в сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин, залишається важливою складовою реалізації державної зовнішньоекономічної політики. Нетарифні методи регулювання міжнародної торгівлі – це комплекс заходів обмежувально - заборонного характеру, що перешкоджають проникненню іноземних товарів на внутрішні ринки та стимулюють розвиток експортного потенціалу держави як суб'єкта світогосподарських зв'язків.

Нетарифне регулювання як інструмент зовнішньоторговельної політики

держави являє собою певну сукупність засобів, а саме: кількісні обмеження, приховані засоби протекціонізму, фінансові та неекономічні засоби, кожний з яких складається з певних методів державного впливу на зовнішньоторговельні відносини» [1].

В цілому лібералізація торгівлі в більшості випадків асоціюється з подоланням тарифних торговельних бар'єрів, а саме: ввізного мита, та дискримінаційного оподаткування, проте, теперішня практика регулювання зовнішньої торгівлі передбачає також і активне застосування нетарифних заходів на фоні зниження можливостей тарифного регулювання через зниження тарифів як результат діяльності СОТ та інших міжнародних договорів, а саме Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Відповідно до даних Всесвітньої митної організації станом на кінець 2021р. Україною було вжито 93 та ініційовано ще 75 санітарних та фітосанітарних заходів, а також в дії технічних бар'єрів – 27, ініційовано – 186 заходів. Динаміку зміни кількості розпочатих та діючих заходів нетарифного регулювання, а саме: технічні бар'єри в торгівлі; санітарні та фітосанітарні заходи відображено на рисунку 2.1.

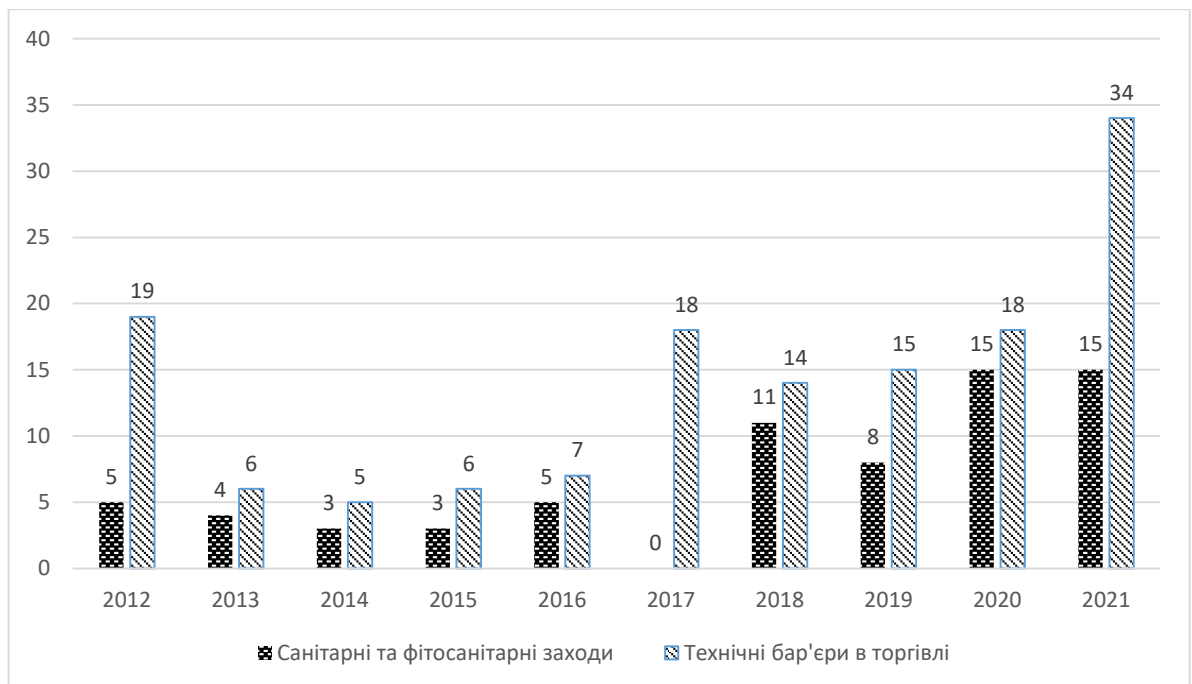

Рис. 2.1. Нетарифні заходи регулювання зовнішньоекономічної діяльності застосовані Україною в 2012 -2021 рр. [34].

Як бачимо з рис. 2.1 Україна протягом 2012 – 2021 рр. використовувала санітарні та фітосанітарні заходи переважно щодо торгівлі з країнами Європейського Союзу «живими тваринами, продуктами тваринного походження, готовими харчовими продуктами, напоями, зокрема спиртними напоями, оцтом, тютюном, овочами, текстильними виробами. Технічні бар'єри у взаємній торгівлі встановлювалися та застосовувалися протягом року відносно імпорту машин та електротехнічного обладнання, металів та виробів з них та різних виробничих товарів. Захисні заходи запроваджувалися Україною також, відносно групи пластмасових і гумових виробів» [1].

Щодо захисту українських споживачів та виробників подібних товарів які конкурують всередині держави, а також забезпечення їхньої стабільності на вітчизняному ринку відбувається за рахунок кількісних обмежень торговельного обігу, тобто шляхом квотування. У список безмитних тарифних квот Європейського Союзу входять яловичина, свинина, баранина, птиця, молоко, вершки, йогурт, крупи, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноград і яблучний сік, масло, тютюн, етанол, яйця і альбумін. Крім того, були визначені інші додаткові тарифні квоти на свинину, курку, гриби, яйця та альбумін.

З даних таблиці 2.1 випливає, що для 18 груп товарів тарифні квоти передбачали підвищення обсягів на протязі п'яти років з моменту вступу в дію торговельних положень Угоди. Щодо загального обсягу тарифної квоти, то вона в рамках ПВЗВТ до 2021 р. на пшеницю мала збільшитися на 40 тис. тон., на етанол - на 48,4 тис. тон., а на кукурудзу - на 100 тис. тон.

Таблиця 2.1

Обсяги тарифних квот України у 2017-2021 рр. в рамках ПВЗВТ

Найменування товару	Загальний обсяг, тис. тон				
	2017	2018	2019	2020	2021
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	960	970	980	990	1000
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	450	500	550	600	650
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	270	290	310	330	350
Етанол	41,6	56,2	70,8	85,4	100

Продовження таблиці 2.1

Висівки, відходи та залишки	18	19	20	21	21
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	16,8	17,6	18,4	19,2	20
Виноградний та яблучний соки/Інші цукрові продукти	12	14	16	18	20
Молоко, вершки, згущене молоко та йогурти	8,4	8,8	9,2	9,6	10
Ячмінна крупа та борошно	6,6	6,9	7,2	7,5	7,8
Мед	5,2	5,4	5,6	5,8	6
Сухе молоко	2,2	2,9	3,6	4,3	5
Оброблена продукція з цукру	2,2	2,4	2,6	2,8	3
Вершкове масло та молочні пасти / Яйця та альбуміни	1,8	2,1	2,4	2,7	3
Мясо баранини	1,65	1,8	1,95	2,1	2,5
Оброблений крохмаль	1,2	1,4	1,6	1,8	2
Оброблена продукція з молочних вершків	0,34	0,38	0,42	0,46	0,5

Джерело: [26].

Необхідно зазначити, що «з 1 жовтня 2017 р. набрав чинності Регламент (ЄС) 2017/1566 Європейського Парламенту та Ради про введення тимчасових автономних торгових заходів для України. Це мало дати змогу збільшити обсяг сільськогосподарської продукції, яку Україна зможе експортувати до ЄС відповідно до Угоди про асоціацію і зону вільної торгівлі без сплати митних зборів, а також сприяти якнайшвидшому усуненню митних тарифів для деяких промислових товарів, як передбачено в Угоді» [1].

Україна застосовувала 40 тарифних квот ЄС в рамках ПВЗВТ на протязі 2016-2019 років. Ця статистика свідчить про тенденцію до збільшення рівня заповнення як щодо кількості квот, котрі застосовуються, так і до обсягів експорту в межах квот і поза ними (рис. 2.2).

У великих масштабах до країн ЄС Україною було експортовано пшеницю, кукурудзу та ячмінь: квоти на які у 2016 – 2019 роках були значно більші. Однак, при позивній ситуації з продукцією рослинництва, то зовсім інша справа із м'ясною продукцією: квоти на неї невикористані, у зв'язку з тим, що усі позиції м'ясних товарів (крім баранини) мають бути з ліцензією, а в українських товаровиробників тут є проблеми. Тому повністю не використані квоти на експорт свинини, яловичини, баранини, а також продукції з обробленого молока та продуктів переробки солоду та крохмалю.

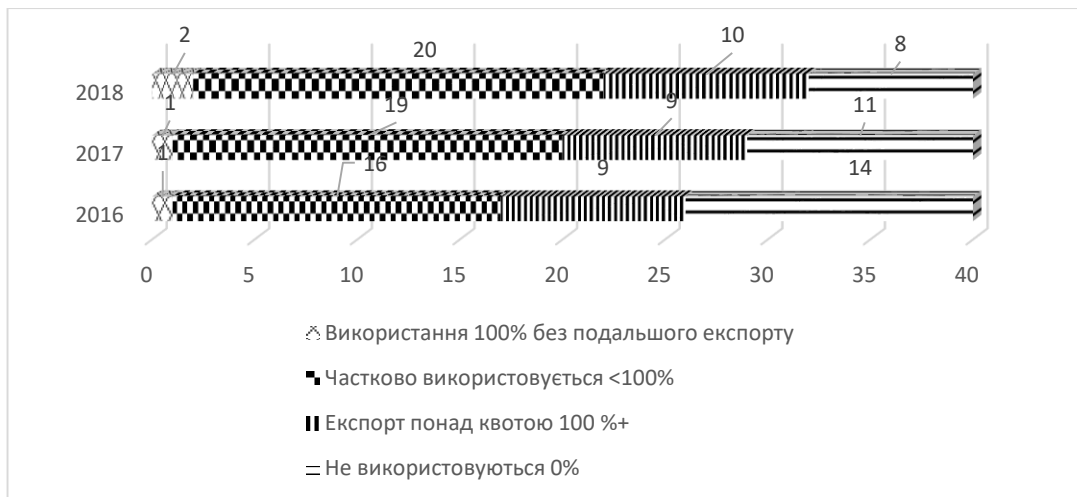

Рис. 2.2. Кількість тарифних квот ПВЗВТ, що використовувалися Україною протягом 2016-2018 рр., % [18].

Крім того, як зазначено на сайті Європейської комісії, «починаючи з жовтня 2017 р., Україна використовувала тимчасові квоти, які були надані в рамках АТП на три роки. Зокрема, станом на початок 2020 року використання цих тарифних квот було таким:

- Україна повністю вичерпувала 5 тимчасових квот на: мед; оброблені томати; ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно; пшениця, пшеничне борошно та гранули; кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули.
- Частково використовувала 2 тимчасові квоти: ячмінь, ячмінне борошно та гранули; овес.
- Зовсім не використовувала 1 тимчасову квоту: виноградний та яблучний соки» [18].

Рівень використання тимчасових тарифних квот АТП Україною у 2019 році продемонстровано на рис. 2.3.

Задля підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції на європейському ринку Міністерство аграрної політики та продовольства України у 2018 р. запровадило конкретні програми підтримки аграріїв, а саме – підтримку тваринництва, фермерства, садівництва та виноградарства. Так, «згідно Постанови Кабінету Міністрів України № 107 від 7 лютого 2018 р. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки галузі тваринництва уряд компенсує 2500

грн. домогосподарствам за утримання однієї голови молодняка великої рогатої худоби до 13-місячного віку» [19]. Також необхідно зазначити, що «завдяки урядовій програмі державної підтримки аграріїв у 2018 р. уряд здійснює компенсацію у розмірі 25% (замість 20% у 2017 р.) вартості придбаної сільгосптехніки, 70% вартості обладнання, придбаного у результаті створення кооперативу та 80% здійснених витрат з придбання матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю» [19].

Рис. 2.3. Рівень використання тимчасових тарифних квот АТП Україною у 2019 році, %.

Джерело: [18].

Всі товари, що ввозяться на митну територію ЄС, повинні обов'язково відповідати всім вимогам ЄС, які націлені на забезпечення захисту споживачів. Дані вимоги сильно відрізняються залежно від певного продукту, але загалом їх можна розділити на 3 сфери: технічні вимоги, екологічні вимоги, вимоги щодо санітарних та фітосанітарних заходів.

«Основні технічні вимоги класифікуються у секторах безпеки продукції, технічної стандартизації, упаковки та маркування продукції. Загальні вимоги у сфері безпеки продукції визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради 2001/95/ЄС від 3.12.2001 р. Про загальну безпеку продукції.

Відповідно до положень Директиви, продукт вважається безпечним, якщо відповідає положенням безпеки, передбаченим в європейському законодавстві або, у разі відсутності таких правил, за умови відповідності національним вимогам

держави-члена ЄС де він продається, або запускається у ринковий обіг» [1].

Виробники і дистриб'ютори продукції зобов'язані співпрацювати з відповідними органами в контексті поставки на ринок продуктів, що відповідають загальним вимогам безпеки, надання споживачам необхідної інформації про потенційну загрозу продукту, інформування влади відповідних країн про факти потенційної або прямої небезпеки продукту, шляхом реалізації заходів щодо захисту продукції і споживачів.

Процедури з оцінки відповідності здійснюються виробником продукції або третьою стороною, яка несе відповідальність за таку оцінку. В якості третьої сторони виступають уповноважені органи в кожній державі-члені ЄС.

Маркування CE вказує, що продукт відповідає всім діючим вимогам і пройшов процедуру оцінки відповідності. Упаковка товарів, що постачаються на ринок має відповідати вимогам, викладеним у Директиві Європейського Парламенту та Ради 94/62/ЄС від 20.12.1994 р. щодо пакування та поводження з відходами пакування.

До продукції, яку постачають на ринок ЄС ставлять певні вимоги, котрі в свою чергу включають наступні «основні елементи:

- регулювання торгівлі небезпечними хімікатами;
- контроль на наявність стійких органічних забруднювачів;
- реєстрація, оцінка, дозвіл та обмеження хімічних речовин (REACH);
- класифікація, маркування та упаковка речовин і сумішей;
- вимоги до засобів захисту рослин та біоцидів» [20].

На додаток до основних екологічних вимог, також регулюється імпорт до країн ЄС, добрив, відходів, миючих засобів, парникових газів тощо.

Товари, котрі ввозяться на митну територію країн ЄС, повинні відповідати «санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС щодо захисту здоров'я людей і тварин. Ці вимоги класифікуються у секторах безпеки продуктів харчування та кормів, здоров'я рослин і громадського здоров'я» [20].

Якщо в країні-експортері фіксується спалах ветеринарного захворювання, що представляє серйозну загрозу для тварин або здоров'я населення, то ЄС

починає застосовувати тимчасові захисні заходи, включаючи призупинення імпорту з частини території або з усієї країни.

Щодо Директиви Ради ЄС 2000/29/ЄС від 8.05.2000 р., то вона визначає основні вимоги, котрі використовують щодо рослин та продуктів рослинного походження, які завозять до країн ЄС. Наприклад, «при імпорті продукції рослинного походження має бути представлено фітосанітарний сертифікат, виданий компетентним органом країни-експортера, проведено процедури фітосанітарного контролю на пункті пропуску, де перетинається митний кордон ЄС. Крім того, до насіння і посадкового матеріалу, що імпортується до ЄС, висуваються специфічні маркетингові умови.

Крім того, до певних видів продукції на рівні ЄС встановлюються маркетингові стандарти, а також застосовуються імпорту обмеження, що також можуть розглядатися як механізми захисту внутрішнього ринку від імпортних товарів, якість і безпека яких не відповідає вимогам ЄС» [24].

Отже, є необхідність поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків і диверсифікації заходів з регулювання зовнішньої торгівлі в Україні, що виникає на тлі активних міжнародних торговельних обмінів, котра задовольняється за рахунок впровадження більш ефективного і гнучкого протекціонізму в системі міжнародної торгівлі, заснованої на інструментах нетарифного регулювання. Інтеграція України на внутрішній ринок ЄС цілком можлива, якщо система регулювання країни відповідатиме європейській системі регулювання, оскільки основними перешкодами для торгівлі є не імпорту мита, а технічні бар'єри та санітарні вимоги.

2.2. Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни

У реальному вираженні зовнішньоекономічна діяльність здійснюється шляхом об'єднання елементів протекціонізму з концепцією вільної торгівлі. Важливо відзначити, що протекціонізм завжди носить національний характер,

але стратегії лібералізації торгівлі часто виникають в результаті узгоджених думок між країнами на двосторонніх, багатосторонніх і навіть глобальних платформах. Враховуючи, що кожна держава зацікавлена у створенні можливостей для товарів, капіталу та послуг на міжнародному ринку, цілком ймовірно, що обмеження будуть зняті шляхом взаємних поступок та угод між країнами.

З початком повномасштабного російського вторгнення постає питання оперативного реагування на багато завдань і питань, важливих для державної безпеки нашої країни. Деякі з цих важливих питань були зосереджені на економічній стороні, наприклад, анулювання зовнішньої торгівлі з країною-агресором, створення санкційних списків, тарифні пільги на товари військового призначення та багато інших заходів, пов'язаних з нетарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності. Ці та інші питання повинні бути не тільки формально інтегровані у нормативні акти, а й повинні бути розроблені ефективні організаційні й економічні їх ефективної реалізації.

У сучасній ситуації активної лібералізації міжнародної торгівлі та поширення міжнародної конкуренції нетарифне регулювання постає важливим інструментом управління зовнішньоекономічними відносинами. Враховуючи загальну тенденцію держав – учасників СОТ до зниження як обсягу, так і рівня тарифів, країни прагнуть відшукати альтернативні способи захисту внутрішнього ринку, а також підтримки національного товаровиробника. У цьому відношенні національна економіка кожної держави та корпорації зосереджують свої сили на реалізації інтересів зовнішньої торгівлі, при цьому активно розробляють та застосовують новіші та дієвіші заходи регулювання для досягнення ефективніших результатів. Зовнішня торгівля регулюється різними заходами, включаючи економічні та технічні практики оперативного контролю. Дані методи можна розділити на «дві категорії:

- тарифні: стосовно контексту нашої країни це, власне, ті, що засновані на використанні митного тарифу України, який схвалено відповідним оновленим законом, а також особливих видів митних платежів, визначених у законах «Про

захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»;

- нетарифні: це автоматичне або неавтоматичне ліцензування, встановлення тарифних квот, надання субсидій, введення повного або часткового ембарго, встановлення національних і міждержавних технічних стандартів, процедур підтвердження відповідності, попередніх імпорتنих депозитів, обмеження строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями в іноземній валюті та інші заходи» [22].

Тобто, можна сказати що суть тарифних методів лежить в їх «економічному» змісті та ринковому впливі. Дані методи забезпечують підтримку національного товаровиробника через зміну цін на імпортні та експортні товари. Як наслідок, тарифи певною мірою формують фінансові результати суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

З нетарифним регулюванням, у свою чергу, пов'язані обмежувальні заходи, котрі призводять до обмеження або заборони та обмеження імпорту товарів або послуг на внутрішній ринок. Даним заходом притаманний прямий або опосередкований вплив, і їхньою метою є забезпечення інтересів національної економіки в цілому, та внутрішнього товаровиробника зокрема.

Тобто, необхідно зазначити що, «нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це сукупність заходів держави спрямованих на вплив на зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання, який здійснюється не за допомогою встановлення тарифних обмежень, а через інші механізми, такі як ліцензування, сертифікація, квотування, вимоги до якості товарів тощо. Нетарифне регулювання передовсім має на меті захист національних інтересів, підтримку економічного розвитку, забезпечення безпеки, охорони здоров'я та навколишнього середовища, однак також може використовуватися і для обмеження імпорту конкуруючих товарів, що, як наслідок, може призвести до порушення принципів вільної торгівлі» [22]. Доцільно навести і охарактеризувати окремі приклади «нетарифних заходів:

1) ліцензування. Встановлення обмежень на кількість або вартість товарів, які можуть бути імпортовані або експортовані. Ліцензії можуть бути видані на певний обсяг товару і їх отримання може бути пов'язане з різними вимогами;

2) сертифікація і стандартизація. Встановлення обов'язкових стандартів якості та безпеки для імпортованих товарів. Товари, які не відповідають цим стандартам, можуть бути заборонені до ввезення на територію країни;

3) квотування. Встановлення кількісних обмежень на обсяги імпорту або експорту певних товарів. До прикладу, це може бути обмеження на кількість товару за певний період часу;

4) антидемпінгові заходи. Заходи, спрямовані на захист від демпінгових практик, зокрема коли імпортований товар пропонується до продажу за заниженою порівняно з ринковою вартістю;

5) санкції. Встановлення обмежень щодо зовнішньоекономічної діяльності з певними окремими країнами або суб'єктами, часто виходячи з політичних чи геополітичних обставин;

б) експортні та імпортові заборони. Заборони на експорт чи імпорт певних товарів, які можуть бути пов'язані з охороною державних інтересів» [22].

Нетарифне регулювання використовується як інструмент забезпечення внутрішнього виробництва, стимулювання розвитку інновацій, збереження якості товарів, а також інших соціально-економічних цілей. Хоча, використання нетарифних заходів також спричиняє напругу в міжнародних відносинах, зокрема в торгівельних.

За визначенням п. 13 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України «заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної

спадщини» [15]. Отже, ми приходимо до висновку, що: товари мають право заходити на територію країни при умові, що вони є безпечними і не несуть загрози національному ринку.

У деякій науковій літературі можна знайти думку про те, що «політика вільної торгівлі майже завжди проводиться як частина загальної політики формування і розвитку відкритої економіки і заходів по розширенню доступу вітчизняних товарів на зарубіжні ринки в рамках багатосторонніх або двосторонніх зусиль по лібералізації міжнародної торгівлі. При цьому, наголос робиться на те, що двостороння лібералізація міжнародної торгівлі відбувається при наданні країнами одна одній торговельних преференцій, що знижують кількість і рівень обмежень на здійснення експортно-імпортних операцій між ними. Багатостороння лібералізація зумовлена укладанням багатосторонньої угоди про зону вільної торгівлі, вступом у митний союз або інше економічне інтеграційне угруповання» [9].

Український вчений, економіст Шелест О.Л. зауважує, що «для дієвості системи заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні необхідно забезпечити її ефективне функціонування, гармонізацію економічного, інституційного і законодавчого складників з урахуванням державних інтересів, з акцентом у бік національного товаровиробника і споживача, їх підтримки і захисту. Результативне здійснення такого роду стратегії має бути забезпечене міцною виконавчою вертикаллю державних органів влади, які володіють повноваженнями у даній сфері, і системою правових норм, які б визначали механізм нетарифного регулювання й забезпечували відповідне здійснення своїх обов'язків указаними органами влади» [31].

Щодо цього ж питання Дьяченко О.В. зауважує, що «при виборі системи заходів регулювання зовнішньоекономічної діяльності України необхідно зважено підходити до застосування таких заходів, керуючись при цьому національними інтересами держави, пов'язаними, насамперед, з захистом інтересів вітчизняних товаровиробників і споживачів шляхом створення

сприятливих умов для розвитку національного господарства та інтеграції його в систему світогосподарських зв'язків» [10].

Актуальним і досить важливим зразком застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни є введені в дію парламентом закони щодо забезпечення ввезення на територію України безпілотних літальних апаратів, а також інших товарів призначених для потреб військових.

Закони, якими вносилися зміни до Податкового та Митного кодексів України, хоч і мали діяти тимчасово (на період дії воєнного стану в Україні), до 01 січня 2024 р., на даний момент залишаються чинними і прийняті ними норми продовжують діяти. Відповідно до них «звільнено від оподаткування ввізним митом і ПДВ товари, котрі ввозяться на митну територію України для вільного обігу підприємствами та громадянами, а також пересилаються на митну територію України у міжнародних поштових відправленнях, а саме:

- безпілотні літальні апарати;
- оптичні приціли;
- коліматорні приціли (коліматори);
- приціли нічного бачення або тепловізійні приціли;
- тепловізійні біноклі та монокуляри;
- прилади нічного бачення (біноклі та монокуляри);
- переносні радіостанції» [11].

Також, передбачено, що «пропуск через митний кордон, митний контроль і митне оформлення перелічених вище товарів здійснюватиметься в першочерговому порядку без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі заходів державного експортного контролю (окрім товарів, спеціально призначених або модифікованих для військового використання)» [11].

Тищенко В.Ф. та Скляр А.Р. зауважують, що «нетарифні обмеження є заходами прихованого протекціонізму. За даними дослідників, у зовнішній торгівлі використовуються понад 50 таких заходів, які можуть бути реалізовані як за

допомогою адміністративних, так і фінансових інструментів регулювання» [27].

Необхідно зазначити, що від початку війни Кабінетом Міністрів України було вжито багато заходів щодо нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які насамперед були спрямовані на захист національної економіки від наслідків війни, та на підтримку вітчизняних товаровиробників та імпортерів, а головне на забезпечення необхідними товарами військового призначення.

Отже, до найважливіших заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни можна віднести наступні:

- «запровадження квот на імпорт деяких товарів, які є стратегічно важливими для української економіки (наприклад, у 2022 р. Кабінет Міністрів України встановив квоту на імпорт пшениці в розмірі 2 млн. тонн, ця квота спрямована на захист вітчизняного ринку пшениці від імпорту з росії та білорусі, які є основними постачальниками пшениці на український ринок);

- введення мита на імпорт деяких товарів (у 2022 р. уряд увів мито на імпорт деяких товарів з країн, які співпрацюють з країною-агресором);

- встановлення санкцій щодо російських і білоруських товаровиробників (у 2022 р. введено санкції стосовно російських і білоруських товаровиробників, зокрема щодо заборони імпорту їх товарів в Україну, а також на заморожування їх активів на території України; ці заходи спрямовані на покарання російських і білоруських товаровиробників за їх участь у війні проти нашої країни, а також на формування фонду для повоєнного відновлення);

- процедура реєстрації зовнішньоекономічних контрактів (у 2022 р. уряд увів процедуру реєстрації зовнішньоекономічних контрактів, які передбачають імпорт товарів з країн, які співпрацюють з країною-агресором чи поставляють товари подвійного призначення до росії; процедура спрямована на посилення контролю імпорту товарів з цих країн);

- ліцензування імпорту деяких товарів (мова йде про військову техніку, зброю та боєприпаси; ця процедура спрямована на контроль імпорту товарів, які

можуть бути використані для ведення війни)» [22].

Потрібно зазначити, що перелічені заходи суттєво впливають на регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. Зокрема, вони ускладнюють імпорт товарів, що веде до підвищення цін та зменшення доступності товарів на українському ринку, що характеризує їх з негативної сторони. Проте, ці заходи можуть мати також і позитивний вплив на національну економіку, якщо сприятимуть розвитку національного виробництва та захисту вітчизняного товаровиробника від імпоротної конкуренції, а це, в кризових воєнних умовах, є досить актуальним та підвищує обороноздатність нашої держави.

За результатами нашого дослідження ми прийшли до висновку, що в умовах воєнного стану заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають вагомим значення. Їх ефективне застосування дає змогу швидше забезпечити необхідними товарами військових: наприклад, безпілотними літальними апаратами, котрі через певні митні обмеження довгий період не могли потрапити на фронт. Вдосконалення системи заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах воєнного та повоєнного відновлення країни головним чином має відбуватися за певними напрямками, «за якими пропонується:

1) запровадити більш прозорий та передбачуваний механізм застосування нетарифних заходів. Важливо, щоб суб'єкти господарювання мали можливість зрозуміти, які нетарифні заходи застосовуються до їх діяльності та які наслідки від застосування цих заходів. Це можна зробити, створивши єдиний веб-портал, на якому суб'єктам господарювання буде доступна інформація про усі чинні нетарифні заходи, про те, як подати заявку на отримання ліцензії на імпорт чи експорт товарів, тощо;

2) оптимізувати (шляхом зменшення) кількість нетарифних заходів, які застосовуються до українського ринку. Проте, вважаємо за необхідне, зазначити, що надмірна кількість нетарифних заходів лише перешкоджає веденню бізнесу в Україні та характеризує вітчизняну юрисдикцію як менш привабливу для

іноземних інвесторів. Уряд може зменшити кількість нетарифних заходів, скасувавши ті з них, які не є виправданими з точки зору захисту національної безпеки чи здоров'я населення;

3) сприяти розвитку торгівлі з країнами, які не застосовують нетарифні заходи. Торгівля з країнами, які не застосовують нетарифні заходи, може бути більш вигідною для українських товаровиробників та імпортерів. Уряд може сприяти розвитку торгівлі з такими країнами, підписуючи з ними торговельні угоди, які передбачають скасування нетарифних заходів;

4) запровадити механізм компенсації витрат, які виникають у зв'язку із застосуванням нетарифних заходів. Витрати суб'єктів господарювання через застосування нетарифних заходів мають бути компенсовані урядом. Це можна реалізувати, наприклад, шляхом надання субсидій чи встановлення податкових пільг;

5) сприяти розвитку торгівлі послугами. Торгівля послугами є важливим сектором національної економіки. Необхідно, щоб український уряд сприяв розвитку торгівлі послугами та скасував нетарифні заходи, які обмежують її. Це можна зробити шляхом підписання з іншими країнами торговельних угод, що передбачатимуть скасування нетарифних заходів щодо торгівлі послугами. Запропоновані напрями є лише невеликою часткою масиву рекомендацій, які, на нашу думку, можуть сприяти покращенню нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні» [22].

Важливо, щоб український уряд і надалі продовжував роботу щодо вдосконалення заходів нетарифного регулювання для підвищення рівня відкритості та привабливості нашої країни в сфері торгівлі з іноземними партнерами. Це особливо важливо в контексті післявоєнних перспектив відновлення вітчизняної економіки.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день більшість країн світу здійснюють державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності, шляхом впровадження в сферу економічних відносин з іншими державами свою зовнішньоекономічну політику, котра передбачає систему заходів, що забезпечують певні переваги країни на світовому ринку та захищають від конкуренції імпортованих товарів внутрішній ринок. Найперше це стосується нетарифних методів регулювання зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Сам факт входження України у світову економічну систему передбачає вироблення чітко визначеної і збалансованої зовнішньоекономічної політики держави і вимагає радикально іншого підходу до вдосконалення механізмів контролю зовнішньої торгівлі. Після вступу до СОТ як невід'ємної частини процесу інтеграції у світову економіку Україна обмежує використання митних і тарифних важелів для захисту внутрішнього ринку. Крім того, Україна повинна дозволити ввезення імпортованих товарів і послуг на внутрішній ринок. Нажаль, на цьому етапі розвитку деякі галузі промисловості (наприклад, сільськогосподарські ринки) залишаються економічно слабкими, щоб протистояти обмежувальним заходам сильних великих торгових партнерів, таких як США та країни ЄС. Отже, у таких умовах активне використання Україною нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі вбачається достатньо ефективним.

У 2017 набрала чинності ратифікована Україною Угода про асоціацію з Європейським Союзом. Дана Угода запроваджує поглиблення зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) на протязі десяти років. Ключовим фактом цієї угоди є достатнє скорочення, або навіть і повне скасування ввізних мит на товари які походять з двох сторін. В той же час, вага нетарифного регулювання постійно

збільшується і постає головним захистом для національного товаровиробника у сфері зовнішньої торгівлі. Дана Угода про асоціацію шляхом адаптації українського законодавства до норм ЄС зменшує нетарифні бар'єри в торгівлі, і виступає регулятором торгівлі послугами, конкуренції, захисту інвестицій тощо.

Необхідно зазначити, що «у межах ПВЗВТ з ЄС немає традиційних квот, тобто українські експортери можуть увезти в ЄС будь-які обсяги товарів, якщо вони безпечні для споживачів та на них є попит. Натомість ПВЗВТ передбачає використання тарифних квот. Це спосіб часткового відкриття ринку, за якого на певний обсяг товару встановлюють нульове мито, тоді як торгівля поза межами цього обсягу відбувається з використанням стандартних ставок ввізного мита. Як показує практика, під тарифні квоти потрапляє переважно висококонкурентна та стратегічно важлива для держави-імпортера продукція. Так, для європейських товарів, що імпортуються в Україну, передбачені лише три тарифні квоти та дві додаткові (свинина, м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці, цукор), а для українських – 36 квот (та чотири додаткові). Зокрема, під такий режим підпадають українські зернові, м'ясо птиці, виноградний і яблучний соки, мед, оброблені томати тощо» [28].

Угодою передбачено два механізми розподілу тарифних квот. Для однієї частини тарифних квот ЄС та для трьох вітчизняних тарифних квот застосовується принцип «перший прийшов, перший отримав». Проте десять товарних груп, а саме: м'ясо птиці, свинини, яловичини, яйця, вершкове масло, пшениця та кукурудза, підпадають у ЄС під ліцензії на імпорт, які отримують європейські компанії, котрі мають намір купувати українські товари в межах тарифних квот.

Оскільки Україна є лідером по виробництву зазначених вище товарів на світовому ринку, то відповідні тарифні квоти, як правило, закінчуються через декілька днів із часу їхнього відкриття. В той же час, обсяг тарифної квоти щодо імпорту курятини до країн ЄС на безмитній основі у 2021 р. склав 70 тис тон. На рахунок зернових – стратегічних для України товарів, котрі формують найбільшу виручку в аграрному секторі, Україна збирає понад 60 млн т зернових

на рік, більша частина котрих експортується.

Щоб оцінити, на скільки ці імпорتنі квоти недостатні для українських виробників, варто поглянути на статистичні дані. «Станом на 10 січня 2020 р. українські компанії вже повністю використали тарифну квоту на мед, яку в 2020 р. ЄС збільшив до 6 тис т на рік. Окрім меду, українські експортери значною мірою використали тарифні квоти на 2020 р.: солод та пшеничну клейковину (72%), виноградний та яблучні соки (67%), цукор (28%), м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці (25%), яйця та альбуміни (20%) . Але навіть за невеликих обсягів українські експортери активно використовують можливості безмитного експорту. У 2019 р. українські експортери використовували можливості 32 із 40 тарифних квот, 11 з яких використані у повному обсязі та дві – більше ніж на 95% (у 2018 р. використовувалися можливості в рамках 32 тарифних квот, у 2017 р. – у рамках 29 тарифних квот, а в 2016 р. – у рамках 26 тарифних квот)» [17].

В жовтні 2017 р. в країнах ЄС було запроваджено додаткові безмитні тарифні квоти щодо сільськогосподарської та харчової продукції, котра має найбільший попит в ЄС, термін дії яких передбачено на три роки, в рамках функціонування тимчасових додаткових торговельних преференцій ЄС щодо України. Такими ж тимчасовими торговельними преференціями ЄС скасував увізні мита на такі промислові товари: добрива, взуття, пігменти і препарати на основі діоксиду титану, мідні та алюмінієві вироби, електронна апаратура для відтворення зображення.

Зокрема, «були збільшені такі безмитні квоти: мед (+2 500 т на рік); ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно (+7 800 т); оброблені помідори (+ 3 тис т); виноградний сік (+500 т); овес (+4 тис т); кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули (+625 тис т); пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули (+65 тис т); ячмінь, ячмінне борошно та гранули (+325 тис т). Більшість додаткових безмитних квот почала діяти з 1 жовтня 2017 р., окрім квот на пшеницю, кукурудзу та ячмінь, які використовуються з 1 січня 2018 р.» [17]. Загальні обсяги тарифних квот на п'ять років наведено в табл. 3.1.

Тарифні квоти 12 основних товарних груп у 2017 – 2021 рр.

Назва	Домовлені в рамках ПВЗТВ, т	Загальний обсяг на 2017 рік, т	Загальний обсяг на 2018 рік, т	Загальний обсяг на 2019 рік, т	Загальний обсяг на 2020 рік, т	Загальний обсяг на 2021 рік, т
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	16 000 – 20 000	16800	17600	18400	19200	20000
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	950 000 – 1 000 000	960000	970000	980000	990000	1000000
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	250 000 - 350 000	270000	290000	310000	330000	350000
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	400 000 - 650 000	450000	500000	550000	600000	650000
Вершкове масло та молочні пасти	1500-3 000	1800	2100	2400	2700	3000
Мед	5000-6000	5200	5400	5600	5800	6000
Цукор	20070	20070	20070	20070	20070	20070
Оброблені томати	10000	10000	10000	10000	10000	10000
Виноградний та яблучний соки	10 000 – 20 000	12000	14000	16000	18000	20000
Яйця та альбуміни (основна)	1500-3 000	1800	2100	2400	2700	3000
Свинина (основна)	20000	20000	20000	20000	20000	20000
Молоко, вершки та згущене молоко	8 000- 10 000	8400	8800	9200	9600	10000

Джерело: [17].

Згідно Угоди про асоціацію (стаття 56 Глави 3 Технічні бар'єри у торгівлі Розділу IV Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею), Україна зобов'язана поступово забезпечувати відповідність із технічним регламентом ЄС та системою стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності й ринкового нагляду ЄС, а також дотримуватися принципів та практик, зазначених у чинному регламенті ЄС.

Відповідно до «звіту про виконання Угоди про асоціацію за 2019 р., за напрямом Технічні бар'єри у торгівлі завдання виконані на 63%. За підсумками 2019 р. Україною прийнято необхідне базове законодавство та досягнуто принципової домовленості щодо приїзду попередньої оціночної місії для початку проведення переговорів щодо підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів (Угода АСАА) у трьох

пріоритетних секторах (низьковольтне електричне обладнання, електромагнітна сумісність обладнання, машини). У ході 21-го Саміту Україна – ЄС у липні 2019 р. було відзначено досягнутий Україною прогрес у наближенні законодавства у сфері технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності відповідно до Угоди про асоціацію. Прийнято як національні стандарти всі 1 512 гармонізованих європейських стандартів, відповідність яким надає презумпцію відповідності продукції, пов'язаних із нею процесів або методів виробництва чи інших об'єктів вимогам технічних регламентів у пріоритетних для Угоди АСАА секторах (598 – для низьковольтного електричного обладнання (LVD), 136 – для електромагнітної сумісності (EMC), 778 – для безпеки машин (MD))» [12].

Усе це робиться для підписання Угоди «про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (АСАА), що дасть змогу створити для товарів, на які поширюватиметься Угода, фактичний спільний ринок з Європейським Союзом. Тоді до товарів з України ставитимуться так, ніби це товари, виведені на ринок країною ЄС. У додатках ПВЗВТ визначено 27 категорій, на які потенційно може поширюватися АСАА – це машини, іграшки, медичне обладнання, ліфти, канатні дороги та посудини, що працюють під тиском. Хоча очікують, що спочатку АСАА буде підписана для кількох товарів і потім поступово розширюватиметься» [3].

Як зазначає Качка Т., «Україна та ЄС повинні закріплювати своє співробітництво у сфері стандартів, технічних правил, метрології, ринкового нагляду, акредитації та процедур відповідності, щоб підвищити відповідність їх систем та полегшити доступ до власних ринків. Із цією метою має відбуватися наближення нашого законодавства до законодавства ЄС як на горизонтальному, так і на галузевому рівні. Україна має запровадити необхідні заходи для поступового досягнення відповідності технічним регламентам ЄС та європейській системі стандартизації, метрології, акредитації, процедур оцінки відповідності та системі ринкового нагляду і зобов'язується слідувати принципам та практиці, які викладені у відповідних рішеннях та регламентах

ЄС» [13].

Щодо санітарних і фітосанітарних бар'єрів, то в межах Угоди про асоціацію згідно Глави 4 Санітарні та фітосанітарні заходи. Україна зобов'язана впровадити аналогічну європейській систему контролю за якістю та безпечністю харчової продукції. Відповідно до цього уряд затвердив Всеохоплюючу стратегію імплементації Глави 4 (Стратегія СФЗ), яка окреслює графік регулярної нормативно – правової імплементації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС.

Згідно стратегії Україна повинна провести реформування системи державного контролю безпеності харчових продуктів, кормів та побічних продуктів тваринного походження у відповідності до актів ЄС, а також визначити вимоги щодо виробництва та реалізації харчових продуктів, добавок, вдосконалити законодавство щодо надання споживачам інформації про продуктів харчування. Також український уряд зобов'язаний провести реформування механізму державного регулювання виробництва та реалізації кормів, вдосконалити законодавство у сфері ГМО в продуктах харчування та кормах, удосконалити механізм державного регулювання виробництва та реалізації ветеринарних препаратів, забезпечити фітосанітарний стан та провести комплекс заходів щодо захисту рослин.

Згідно Всеохоплюючої стратегії адаптації законодавства у сфері СФЗ, до кінця 2021 р. Україна мала імплементувати до вітчизняного законодавства понад 250 актів ЄС по таких напрямках, як державний контроль у сфері СФЗ, безпека харчових продуктів та кормів, здоров'я тварин і рослин тощо.

Результатом реалізації заходів щодо адаптації права ЄС в українську законодавчу базу має бути регулярне збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС щодо аграрної та харчової продукції. Для прикладу, Україна посіла перше місце по темпах зростання імпорту до ЄС сільськогосподарської продукції (липень 2018 – 2019 рр.). Протягом дев'яти місяців 2019 р. оборот торгівлі товарами сільськогосподарського призначення між нашою державою та країнами ЄС зріс на 23% та досяг рекордного значення у 7,5 млрд дол. США.

Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, «тарифні квоти на ввезення сільськогосподарської продукції почали розширюватися не лише з боку країн Євросоюзу, а й із нашого. На даний момент для імпорту з ЄС діють п'ять тарифних квот: три основні та дві додаткові. Вони стосуються таких товарних груп, як м'ясо птиці, м'ясо свинини, цукор» [3].

Рис. 3.1. Заходи з реформування системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України.

Джерело: [3].

Відповідно до результатів дослідження можемо зробити висновок, що існує необхідність та доцільність пришвидшення реформування зовнішньоторговельної політики України особливо щодо нетарифного регулювання. На сьогоднішній день актуальним залишається питання реформування державної політики у сфері підтримки сільського господарства як визначної галузі експорту. Участь нашої держави в СОТ, зобов'язання уряду щодо цієї міжнародної організації, а також Угода про асоціацію з ЄС потребують новітніх підходів до реалізації державної політики щодо сільського господарства. Насамперед це реалізація нових зелених програм та реформування функціонуючих програм підтримки жовтої скриньки на програми зеленої

скриньки. Задля оптимізації технічного регулювання та розширення іноземного ринку для національних товарів актуальним залишається питання повного завершення процедури сертифікації та стандартизації шляхом їх максимальної уніфікації. Щодо санітарного та фітосанітарного контролю, то вдосконалення законодавства повинно бути спрямоване на чітке окреслення обов'язків до суб'єктів господарювання, котрі задіяні у виготовленні та реалізації продуктів харчування, на рівні українського законодавства та, відповідно, на чітке визначення випадків настання відповідальності щодо недотримання визначених вимог, а також запровадження ефективних, пропорційних із провиною санкцій.

На нашу думку, описані заходи дають змогу комплексно вирішити проблеми ефективного застосування інструментів нетарифного регулювання як у сфері експорту, так і імпорту України, що в свою чергу приведе до стійкої конкурентоспроможної позиції України на світовому та європейському ринках.

ВИСНОВКИ

1. На сучасному етапі розвитку міжнародного ринку, лібералізації торгівлі, утворення міжрегіональних угруповань та укладання багатосторонніх угод про вільну торгівлю перед кожною державою стоїть питання забезпечення національної безпеки, а також захисту національних товаровиробників від надмірної експансії імпорту. У такій ситуації на перший план виступає питання застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Проте необхідно зазначити, що застосовувати ці обмеження потрібно обережно та обґрунтовано, адже, як бачимо в окремих випадках, очікування не співпадають з реальністю. Нами встановлено, що на сьогоднішній день є значна кількість класифікацій заходів нетарифного регулювання, проте найпоширенішою залишається класифікація Світової організації торгівлі та Міжнародної конференції з торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД). Також, досить актуальною є класифікація заходів нетарифного регулювання Світової організації торгівлі, котра містить інформацію про динаміку застосування поточних та ініційованих нетарифних заходів по країнах-членах СОТ.

2. Теперішні глобальні процеси зобов'язують Україну інтенсивніше долучатися до міжнародного економічного середовища. На перший план виступає питання реалізації положень про партнерство та співпрацю з Європейським Союзом. За допомогою цієї інтеграції ми зможемо сприяти більш повній реалізації експортного потенціалу українських товаровиробників, і в свою чергу забезпечимо залучення іноземних інвестицій. Необхідно зазначити, що у процесі підвищення економічної взаємозалежності країн у сфері інтеграційних процесів дедалі більшої ваги набирає питання формування ефективного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств в усіх галузях економіки.

Система нетарифного регулювання має потребу в удосконаленні та взаємних узгодженнях, тобто щоб була змога оперативно та комплексно реагувати на мінливу зовнішньоекономічну кон'юнктуру та мати змогу ефективно забезпечити митні інтереси держави.

3. Є необхідність поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків і диверсифікації заходів з регулювання зовнішньої торгівлі в Україні, що виникає на тлі активних міжнародних торговельних обмінів, котра задовольняється за рахунок впровадження більш ефективного і гнучкого протекціонізму в системі міжнародної торгівлі, заснованої на інструментах нетарифного регулювання. Інтеграція України на внутрішній ринок ЄС цілком можлива, якщо система регулювання країни відповідатиме європейській системі регулювання, оскільки основними перешкодами для торгівлі є не імпорتنі мита, а технічні бар'єри та санітарні вимоги.

4. За результатами нашого дослідження ми прийшли до висновку, що в умовах воєнного стану заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають вагомое значення. Їх ефективне застосування дає змогу швидше забезпечити необхідними товарами військових: наприклад, безпілотними літальними апаратами, котрі через певні митні обмеження довгий період не могли потрапити на фронт. Важливо, щоб український уряд продовжував роботу щодо вдосконалення заходів нетарифного регулювання для підвищення рівня відкритості та привабливості нашої країни в сфері торгівлі з іноземними партнерами. Це особливо важливо в контексті післявоєнних перспектив відновлення вітчизняної економіки.

5. Існує необхідність та доцільність пришвидшення реформування зовнішньоторговельної політики України особливо щодо нетарифного регулювання: На сьогоднішній день актуальним залишається питання реформування державної політики у сфері підтримки сільського господарства як визначної галузі експорту. Участь нашої держави в СОТ, зобов'язання уряду щодо цієї міжнародної організації, а також Угода про асоціацію з ЄС потребують новітніх підходів до реалізації державної політики щодо сільського господарства. Насамперед це реалізація нових «зелених» програм та реформування функціонуючих програм підтримки «жовтої скриньки» на програми «зеленої скриньки». Задля оптимізації технічного регулювання та розширення іноземного ринку для національних товарів актуальним

залишається питання повного завершення процедури сертифікації та стандартизації шляхом їх максимальної уніфікації. Щодо санітарного та фітосанітарного контролю, то вдосконалення законодавства повинно бути спрямоване на чітке окреслення обов'язків до суб'єктів господарювання, котрі задіяні у виготовленні та реалізації продуктів харчування, на рівні українського законодавства та, відповідно, на чітке визначення випадків настання відповідальності щодо недотримання визначених вимог, а також запровадження ефективних, пропорційних із провиною санкцій.

На нашу думку, описані заходи дають змогу комплексно вирішити проблеми ефективного застосування інструментів нетарифного регулювання як у сфері експорту, так і імпорту України, що в свою чергу приведе до стійкої конкурентоспроможної позиції України на світовому та європейському ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беззубченко О. А., Бондаренко П. В. Оцінка впливу нетарифних заходів на ефективність регулювання зовнішньої торгівлі в Україні та ЄС. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2018. №15. С. 44 - 51
2. Бережнюк І.Г., Несторишин І.В. Нетарифне регулювання як основний елемент зовнішньоекономічної політики європейського союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. №. 118 (частина 1). С. 145-151.
3. Бестужева С. В., Шевченко В. В. Розвиток системи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України: теоретико – прикладний аспект. *Інфраструктура ринку. Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2021. №51. С. 10 – 16.
4. Валігура В.А., Сідляр В.В. Проблеми адміністрування митних платежів через призму фіскальних загроз. *Ефективна економіка*. 2021. №8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9173>
5. Герчаківський С. Д. Митна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45653>
6. Герчаківський С. Д. Митне адміністрування. Навчально-метод. посібник. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 352 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45654>
7. Герчаківський С. Д., Сідляр В. В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 280 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45652>
8. Гребельник О.П., Стеблянюк М.Д. Порівняльний аналіз теоретичних підходів до нетарифного регулювання. *Митна безпека*. 2010. № 1. С. 24-34.
9. Дугінець Г. В., Левченко Л. М., Варламова О. А. Євроінтеграція зовнішньоторговельного сектору як стратегія пост-кризового розвитку України. *Економічний простір*. 2013. №78. С. 14-21.
10. Дьяченко О. В. Національні регулятори зовнішньоекономічної діяльності України. *Вісник Хмельницького національного університету*.

Економічні науки. 2015. №5. Т. 1 (228). С. 76-79.

11. Про внесення зміни до Податкового кодексу України щодо сприяння ввезенню на митну територію України безпілотних літальних апаратів та деяких інших товарів: закон України від 06.02.2023 № 2906-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2906-20#Text>

12. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-p-ro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>

13. Качка Т. Комплексне порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України у сфері нетарифних бар'єрів в торгівлі між Україною та ЄС: технічні бар'єри та санітарія і фітосанітарія. URL: <https://www.google.com.ua/search?output=search&sclient=psy-ab&q>

14. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 1. С. 20-27.

15. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

16. Назаренко О. Порівняльний аналіз методів нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України та зарубіжних країн. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 4 (69). С. 39 – 45.

17. Обсяги тарифних квот у 2017–2021 роках в рамках ПВЗВТ. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua>.

18. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://commission.europa.eu/index_en?wt-search=yes

19. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. URL: <http://www.minagro.gov.ua>

20. Офіційний сайт міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/>

21. Пашко П.В., Бережнюк І.Г. Митна політика та митна безпека України: монографія. Хмельницький. 2013. 338 с.

22. Петруненко Я. В., Тройніков В. В. Особливості нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №2. С. 174 – 177.

23. Подра О. П., Петришин Н. Я., Ноджак Л. С. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2021. № 2 (8). С. 98-108

24. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : постанова КМУ від 07.02.2018р. №107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text>

25. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / А. І. Крисоватий, Є. П. Бондаренко, В. А. Валігура [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41192>

26. Тарифні квоти в рамках ПВЗВТ/ Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f5cea3c3-d7e0-4e49-994d-f87089e3d3fc&title=TarifniKvotiVRamkakhPvzvt&isSpecial=true>

27. Тищенко В. Ф., Скляр А. Р. Використання тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні через митний кордон України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки*. 2023. №3 (137). С. 32 – 35.

28. Україна закрила квоти на експорт меду за 10 днів нового року. Євроінтеграційний портал. URL: <http://eu-ua.org/novyny/ukrayina-zakryla-kvoty-naekSPORT-medu-za-10-dniv-novogo-roku>.

29. Шевчук С. В. Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави. *Економіка та держава*. 2019. № 3. С. 71 – 77.

30. Шевчук С.В. Митні інтереси держави: принципи забезпечення та критерії деталізації. *Формування ринкових умов в Україні*. 2018. № 6 (205). С. 25-32.

31. Шелест О. Л., Криворучко Ю. О. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Світове господарство і міжнародні*

економічні відносини. 2018. №19. С. 92-96.

32. Deardorff Alan ., Robert Stern. Measurement of Non-Tariff Barriers. *OECD Economic Department Working Paper*. 1997. No. 179.

33. Edited by UNCTAD: United Nations. URL: https://unctad.org/en/Publications Library/ditctab20122_en.pdf

34. Measures initiated and in force from 2021. World Trade Organization. URL: <http://itip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx?period=y&scale=lg>

35. TRAINS (2021). The global database on Non-Tariff Measures. URL: <https://trains.unctad.org/Forms/ProductViewNew.aspx?mode=modify&action=search>

36. UNCTAD. Classification of Non-tariff Measures. February 2012 version (UNCTAD/DITC/TAB/2012/2). Edited by UNCTAD: United Nations. URL: https://unctad.org/en/Publications Library/ditctab20122_en.pdf

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра Фінансів ім. С.І. Юрія**

ВОВЧУК Герман Михайлович

**НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА**

Спеціальність: 072 фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок

Освітньо-професійна програма: митна справа

кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Додаток А

Види нетарифних заходів: класифікація ЮНКТАД (2012 р.)

Нетарифні заходи	Опис
1	2
Технічні заходи, пов'язані з імпортом	
А. Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ)	Заходи, що застосовуються з метою: (1) захисту життя та здоров'я людей і тварин від ризиків, які виникають через домішки, забруднювачі, токсини та хвороботворні організми в їжі; (2) захисту людського життя та здоров'я від хвороб рослин і тварин; (3) захисту життя та здоров'я тварин і рослин від шкідників, хвороб або хвороботворних організмів; (4) попередження або обмеження шкоди країні від появи або поширення шкідників; (5) захисту біорозмаїття
В. Технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ)	Заходи, що встановлюють обов'язкові та необов'язкові вимоги до характеристик товарів, а також процедури оцінки відповідності товарів вимогам (виняток становлять СФЗ та вимоги до товарів у процесі державних закупівель)
С. Передвідвантажувальна інспекція та інші формальності (ПВІ)	Заходи, що стосуються передвідвантажувальної інспекції та інших формальностей на митниці
Нетехнічні заходи, пов'язані з імпортом	
Д. Заходи із захисту торгівлі, що можуть застосовуватися за певних умов (ЗЗТ)	Заходи, що спрямовані на подолання певних негативних наслідків імпорту на ринку країни-імпортера, зокрема заходи, які стосуються випадків недобросовісної конкуренції та застосування яких зумовлено виконанням певних процедур та інших змістовних вимог
Е. Ліцензування, квотування, заборони та кількісні обмеження з причин, які не стосуються ТБТ та СФЗ (КЗ)	Заходи контролю, покликані головним чином обмежити кількість товарів, які можна імпортувати, незважаючи на те, чи вони походять із різних джерел, чи від одного постачальника
Ф. Заходи контролю цін, зокрема за рахунок додаткових податків та зборів (ЗКЦ)	Заходи, що повинні забезпечити контроль над цінами або вплив на ціни імпортованих товарів з метою підтримання внутрішніх цін на певні продукти у випадку, коли імпортовані ціни на ці товари нижчі; встановлення внутрішніх цін на певні товари у випадку коливання цін на внутрішніх ринках чи цінової нестабільності на зовнішніх ринках або для збільшення чи збереження податкових надходжень
Г. Фінансові заходи	Заходи, спрямовані на регулювання: 1) доступу до іноземної валюти; 2) її вартості, а також 3) умов платежів
Н. Заходи, що впливають (перешкоджають) на конкуренцію	Заходи, що надають ексклюзивні та спеціальні преференції або пільги одній або кільком обмеженим групам економічних агентів
І. Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею	Заходи, що обмежують інвестування шляхом встановлення вимог щодо вмісту продукції місцевого виробництва або вимог, щоб інвестиції були пов'язані з експортом (для збалансування імпорту)

Продовження додатка А

Ж. Обмеження щодо розповсюдження	Заходи, що передбачають обмеження на розповсюдження імпортованих товарів у середині країни
К. Обмеження на послуги після продажу товару	Заходи, що обмежують надавання в країні-імпортері послуг виробників експортованих товарів після продажу товару
Л. Субсидії (за винятком експортних субсидій)	Заходи, що передбачають фінансовий внесок уряду, державних організацій або приватних осіб, які діють за дорученням або наказом уряду (прямий або потенційно прямий трансфер коштів: гранти, кредити, вливання капіталу, гарантії; списання зобов'язань перед державним бюджетом; надання товарів та послуг або закупівля товарів; тощо), підтримка доходів або цін, що створюють вигоди і є специфічними (для підприємства чи галузі, чи їхніх груп або обмежені певним географічним регіоном)
М. Обмеження державних закупівель	Заходи, які регулюють купівлю товарів державними установами, зазвичай надаючи преференції національним постачальникам
Н. Інтелектуальна власність	Заходи, пов'язані із правами інтелектуальної власності в торгівлі (регулювання прав, які стосуються патентів, торговельних марок, промислових зразків, топологій інтегральних мікросхем, авторських прав, географічних зазначень та комерційних таємниць)
О. Правила походження	Закони, підзаконні акти та адміністративні роз'яснення загального застосування, які використовує уряд країни-імпортера для визначення країни походження товару. Правила походження важливі для застосування інструментів торговельної політики, таких як антидемпінгові та компенсаційні заходи, а також для маркування походження та спеціальних заходів
Заходи, пов'язані з експортом	
Р. Заходи, пов'язані із експортом (експортні обмеження) (ЕО)	Заходи, які застосовує уряд країни-експортера до товарів, що експортуються

Джерело: [36]